

## **Muisteluja sodassa olleista hevosista**

### **Suomen hevonen**

"Hevosestaan mies tunnetaan" sanoo vanha sananlasku. Hevonen oli aiemmin miehelle, talolle ja jopa valtiollekin status-symboli. Suomessa oman hevosrodun jalostaminen liittyi myös kansallisidentiteettiin jo 1800-luvulla. Kansallisromantiikkakin oli taustavoimana oman rodun kehittämiseksi. Vuonna 2007 suomenhevonen täytti puhtaana rotuna 100 vuotta. Suomenhevonen on julistettu Suomen kansallishevoseksi.

Suomenhevonen oli myyti jo kolmekymmenvuotisessa sodassa 1600-luvulla hakkapeliittain ajalla, jolloin niitä oli Suomessa 60.000. Tuon sodan ajoilta suomenhevonen sai monipuolisen verenperinnön niin Baltiasta, Ruotsista kuin myös Venäjältä, sillä sotarintamalta palatessa tuotiin Suomeen sotasaaliina näitä pohjoismaisia maatiaishevosia omien menetettyjen tilalle. Suomenhevonen on ainoa alkuperäinen Suomessa kehitetty hevosrotu, joka on aiemman käsityksen mukaan saanut alkunsa pohjoiseurooppalaisista maatiaiskannoista.

Vuonna 2014 tehdyn geenikartoituksen mukaan suomenhevosen lähimpiä geenisukulaisia ovat kuitenkin itäiset alkuperärodut, jakutianhevonen ja mongolianhevonen sekä Viron eestinhevonen ja Arkangelin alueella asuva mezenhevonen. Mongolianhevosta pidetään yhtenä vanhimmista hevosroduista. Tuhansia vuosia sitten yhtenäinen hevospopulaatio eli idän aroilla. Osa kannasta kulkeutui ihmisten mukana itään, osa luoteeseen. Suomessa on ollut hevosia jo pronssikaudella 3000 v sitten, Virossa sitäkin aiemmin, mutta niiden alkuperää ei tunneta. (HU 21.12.2012).

Varsinainen työhevosjalostus päättyi 1970-luvulla. Sen jälkeen sitä on jalostettu juoksijana, ratsuna, työ- ja pienhevosena. Nykyajan suomenhevonen on monipuolinen työhevonen ja urheiluhevonen. Vetokyky on säilynyt, se saattaa vetää jopa 200 % omasta painostaan.

Kun suomenhevosia ryhdyttiin kantakirjaamaan 1900-luvun alussa, rautias väri valittiin tavoitteeksi, ns. Hippos-väriksi, jonka seurauksena noin 95 % hevoskannasta on erisävyisiä rautiaita.

### **Suomenhevosen luonteenpiirteitä**

Suomenhevonen on luonteeltaan rauhallinen, yhteistyöhaluinen, sitkeä ja hyvin luotettava. Se kiintyy ihmisiin ja on tärkeä perheenjäsen omistajalleen. Se on kestävä ja tottunut maamme erikoisolosuhteisiin kuten ankaraan talveen. Mutta hevosetkin joutuivat kokemaan ja näkemään monenlaista puutetta ja inhimillistä kurjuutta sodan aikana siinä missä ihmisetkin. Niitä pidettiin viisaina, tuntevina, mutta nekin osasivat itkeä koti-ikävänsä, sekä myös pelätä, vaikka taisivat tottua miehiä nopeammin sodan jylyyn. Ne pelastivat monen ihmisen hengen vaistotessaan vaaran.

### **Hevosen sotakelpoisuus**

Hevosottolautakunnat ratkaisivat hevosen kelpoisuuden sotatoimiin. Sotakelpoinen hevonen oli terve, 5 - 18-vuotias, se ei saanut olla kantava eikä sillä saanut olla alle viiden kuukauden ikäistä varsaa. Sotaan otettiin yleensä vain ruunia ja tammoja. Parhaimmat siitosorit ja tammot jätettiin kotiin turvaamaan omaksi roduksi muodostuneen suomenhevosen jatkuvuutta. Myös kantakirjatut hevoset vapautettiin sodasta. Ne, joilla oli vain yksi hevonen, säästyivät yleensä hevosen otolta, koska niitä tarvittiin kotonakin. Mutta eräissä tapauksissa vietiin talon ainoakin hevonen. Hevosilla piti olla mukana tietyt varusteet ja heinää sekä jonkin verran rehua. Omistajan tiedot tuli hevosen mukana. Hoitajaksi määrätty sotilas piti yhteyttä omistajaan.

### **Jäähyväiset kyynelsilmin**

Hevoset olivat hyvin rakkaita ja niiden sotaanvienti kosketti kaikkia. Kyynel vierä monen poskelle haikeita jäähyväisiä jätettäessä. Härkälän Kalle Rautiainen oli kääntynyt veräjältä takaisin

saatettuaan hevosen hakijalle ja Aino Liimataisen mukaan oli sanonut, ettei koskaan ole tuntunut niin raskaalta kuin silloin. Veikko Liimatainen kertoi koululaisten katselleen hiljaisina kun hevoskolonna meni Liimattalan koulun ohi kun niitä vietiin Suolahden asemalle.

### **Suomenhevosten sotapalvelukset**

Marraskuussa 1939 lähetettiin Konginkankaalta hevosia sotarintamalle. Sotaan vietiin koko maassa yli 173 000 sotakelpoista suomenhevosta. Suomenhevosta oli silloin vajaa 400 000, Suomi oli maatalousvaltainen maa ja hevosia oli silloin paljon niin maatalous- kuin metsätöissäkin. Armeijan valmiutta kohotettaessa syksyllä 1939 siviilikäytöstä otettiin 60 000 ja myöhemmin sodan aikana vielä 12 000 lisää.

Kesäkuussa 1941 ennen jatkosotaa otettiin puolustusvoimille 35 000 hevosta omien 9 500 lisäksi. Sodan aikana otettiin lisää 15 000 hevosta. Sotasaaliina saatiin yli 12 000 huonokuntoista hevosta. Suomenhevosen merkitys rintamalla oli ratkaiseva armeijan liikkuvuudelle ja huollolle. Hevoset kuljettivat niin ruoan, ammuksia ja muut tarvikkeet, lääkkeitä ja postin sotatantereilla. Suomenhevoset kuljettivat myös haavoittuneet ja kaatuneet sotilaat. Hevosten suurta tarvetta kuvaa se, että esimerkiksi 15 000 miehen vahvuiseen divisioonaan kuului 3500 hevosta, mutta vain 100 moottoriajoneuvoa. Suuri osa hevosista sitoutui rehun kuljetukseen.

### **Hevosten huolto rintamalla**

Hevosista pidettiin sotarintamalla hyvää huolta, joskin ruoasta oli välillä puutetta. Joskus sotamiehet antoivat omasta annoksestaankin osan hevoselle, jos niillä ei ollut mitään syötävää. Niitä jaloiteltiin kylminä pakkasöinä ja niille hankittiin ruokaa joskus omankin hengen uhalla. Kun oltiin kauemman aikaa samalla paikalla, tehtiin niille korsutallit. Suomalainen sotilas tunsu suoranaista aseveljeyttä mukanaan olleita hevosia kohtaan, niitä pidettiin tavallaan sodan sijaiskärsijöinä.

Aino Liimatainen kertoi puolustusvoimien ilmoittaneen heille, että heidän hevonen, Virkku, varsoo. Mutta sitä hoitanut mies, Eskeli Kaunusalo, kirjoitti, ettei se varso, se on lihonut hänen hyvässä hoidossaan, laittakaa hänelle paketti, mutta vasta sitten kun hevonen on tullut kotiin Kalaniemeen. Virkku oli pienikokoinen ja sijoitettuna muonitusjoukkoihin. Virkku tuli kotiin hyvin virkeänä ja hyväkuntoisena ja Eskel sai pakettinsa kiitoksena sen hyvästä hoidosta. Eläinlääkintäyksiköillä oli käytössä sairastalleja ja sairaaloita. Hevoset pyrittiin hoitamaan, vaikka valtiolle olisi tullut halvemmaksi lopettaa haavoittunut eläin.

Sodan kokeneita hevosia kunnioittiin ja hyvin monet niistä kokivat sankarikuoleman isänmaan puolesta. Myös moni sotilas menetti henkensä tai haavoittui mennessään armahtamaan kuolinkamppailussa kärsivää ja huutavaa hevosta. Suomenhevosten palvelut rintamalla sinetöivät niiden sankarimaineen, siksi niitä pidetäänkin kansallisaartenamme.

Suomenhevonen ja samalla sotahevonen saivat 1990-luvulla oman muistomerkkinsä kiitollisuuden osoituksena sodissa tehdyistä suurista palveluksista.

Vuonna 2000 suomenhevoselle myönnettiin asema EU:n alkuperäisrotuna.

Sodissa 1939-1944 kaatuneiden suomenhevosten muistomerkki paljastettiin 6.3.2015

Myllykoskella.

### **Hevosten palautus**

Talvisodassa menehtyi 7200 hevosta, joista 4000 vihollistulella. Hevosten palautus aloitettiin keväällä 1940, jotta ne ehtivät avuksi kevään kylvötyihin.

Hevoset olivat ”onnellisia”, vaikkakin lopen uupuneita palatessaan kotiin. Kohtaaminen kotiväen kanssa oli usein hyvin tunteikas. Monella hevosella oli sotavammoja ja pelkoja. Kotioloissakin monet hevoset olivat säikkyjä lentokoneiden äänille.

Sodan jälkeen hevoset osallistuivat jälleenrakentamiseen omalla vahvalla työpanoksellaan. Suomi

maksoi osan sotakorvauksista suomenhevosina, noin 18 000 yksilöä vietiin Neuvostoliittoon. Sotasaaliina tulleita hevosia ei huolitettu sinne takaisin.

Hevonen oli välttämätön pelto-, metsä- sekä kuljetustehtävissä vielä 1950-luvulla, jolloin niitä oli 410 000. Niiden määrä alkoi vähentyä 1960-luvulla. Tällä hetkellä Suomessa suomenhevosia on noin 20 000.

### **Pekkolan Pöyry**

Kerttu Ronkainen kertoi, että marraskuussa 1939 Pekkolan talon väki kuunteli kun hevosia tuotiin vanhaa nelostietä Reinikan mäkeä pitkin. Pyörien kumu kuului heille asti. Viitasaarelta tulleet sukulaismiehet poikkesivat kahville matkanpään ollessa Suolahden asema, jonne hevoset saatiin puolustusvoimien tarpeisiin lähtöä varten. Pekkolasta miehiä ei viety sotaan vielä silloin, Eino Liimatainen lähti vuoden 1942 tammikuussa. Pekkolassa oli silloin kolme hevosta, Liisu, Pöyry ja vanha Kalle. Sotaan vietiin Pöyry, sillä Liisu oli liian hurja luonnoltaan. Liisu pakkasi menemään niin kovaa, että sille heitettiin paita silmille kun kasattiin heiniä. Joskus sitä ei saanut pysähtymään muuten kuin antamalla sen mennä päin seinää. Ja joulukirkosta tullessa se oli aina ensimmäisenä. Kalle oli jo vanha, joten Pöyry sinne rintamalle joutui. Pöyry palasi sodasta huonokuuloisena, hyvin uupuneena ja säikkynä kaikelle kovalle metelille. Hevoset tuotiin sotarintamalta junalla Suolahden asemalle, josta ne kotiutettiin. Pöyry tunsu tien kotiin. Moneen päivään se ei syönyt eikä juonut, makasi vain kunnes viimein jaksoi nousta jalkeille.

### **Hannulan Poju**

Hannulasta talvisotaan joutui Poju. Se oli siellä komppanian päällikön ratsuna koska oli nopea juoksemaan. Se joutui olemaan rintaman tuntumassa koko ajan, Markku Hannula sanookin sen olleen todellinen "sotaveteraani". Poju sairastui talvisodan pakkasissa nivelreumaan. Arvi Hannula meni hakemaan Pojua Jyväskylän asemalta. Arvin nähdessään Poju hörähteli kovasti. Talvisodan jälkeen se joutui vielä Lapin sotaan. Hevoset kuljetettiin ensin Vaasaan, josta ne rahdattiin laivalla Ouluun. Sieltäkin Poju palasi ja eli vielä kotona monta vuotta. Sen töitä kuitenkin kevennettiin. Markun mukaan Hannulassa oli silloin puolen tusinaa hevosia. Heiltä vietiin sotaan myös rautapyöräinen Fordson-traktori, joka palautettiin sodan jälkeen. Hannulassa siihen laitettiin pilkkeillä toimiva puukaasukeitin koska muuta polttoainetta ei ollut saatavissa.

### **Raitaniemen Virma**

Inkeri Hytönen kertoi Raitaniemessä olleen myös useita hevosia ennen sotaa. Heiltä vietiin sotaan Virma, joka palasi. Kaarlo meni hakemaan sitä Jyväskylän asemalta, koska sinne tuotiin hevoset, joita ei tunnistettu. Virma tunsu heti Kaarlon. Sieltä se kuljetettiin Suolahden asemalle, josta se sai kävellä kotiin. Kaarlo päästi sen valjaista postin mäellä, josta se käveli omin päin kotiin. Virma ei ollut säikky sodan kokemusten jälkeen. Inkeri kertoi Reinikan hevosen karanneen saattajiltaan Mämmen lossilla ja juosseen sieltä omin avuin kotiin.

Inkeri kertoi isänsä Kaarlon ja Pekkolan Artun olleen vuonna 1918 edellisen sodan loppuvaiheissa Viipurissa vihollisen kasarmiin juuttuneina. Muut sotilaat olivat tulleet pois, mutta Kaarlo ja Arttu ei vaan kuulunut. Niinpä Inkerin äiti Hilma leipoi Pekkolassa ruislimppuja ja reikäleipiä ja matkusti sitten Viipuriin hakemaan miehiä kotiin. Hän jakoi siellä Neitsytniemen kasarmilla leivät ja toi miehet kotiin.

### **Herneelän Pekka**

Veikko Liimatainen kertoi Herneelästä luovutetun puolustusvoimille nuoren tamman ja Pekka-nimisen hevosen. Vanha tamma sai jäädä kotiin työhevoseksi. Nuori tamma oli kovin vikuripäinen, joten se palautettiin. Kun taas tuli luovutuspyyntö, niin se laitettiin sinne takaisin, mutta puolustusvoimat palauttivat sen oitis takaisin. Se vihasi sotilaita, mitä lie kokenut siellä. Metsätöissä

se jaksoi vetää puukuormia liiankin hyvin, tuli alamäessä sellaisella vauhdilla, että puukuorma monesti kaatui.

Pekka-hevonen oli ollut ratsuna upseerilla ja käyttäytynyt hyvin luotettavasti koko viiden vuoden ajan armeijan käytössä. Sen vatsa meni huonoon kuntoon kun hevosille syötettiin sellua. Se olikin kovin laiha sotavuosien jälkeen eikä sillä voitu teettää enää raskaita töitä.

Sodan jälkeen palautettiin rintamalta Äänekoskelle ne hevoset, joiden omistajaa ei tiedetty. Kun Herneelän Pekka tuli saattajien ja kahden muun hevosen mukana vanhaa nelostietä, Kattaanmäentien haarassa se kääntyi oitis kotitielle ja hirnui onnellisena päästyään kotipihaan. Jälleennäkeminen oli riemukas koko perheelle.

Veikko kävi sota-aikaan kansakoulua, jota pidettiin joka toinen viikko. Kolme vanhempaa veljeä oli sodassa, heistä Arvi kaatui. Kotona oli lastenkin tehtävä paljon työtä joten Veikkokin teki raskaita peltotöitä veljensä Ilmarin apuna.

### **Junnun hevonen**

Veikko kertoi, että Aaltosen Junnun ainoa hevonen vietiin salaa yöllä. Junnu rakasti hevostaan, ei edes antanut sen vetää metsässä hangessa puukuormiakaan vaan kantoi itse ensin halot tien varteen. Junnu kulki joka päivä valjaat kädessä etsimässä hevostaan ja kyseli naapureilta ovatko he nähneet hänen hevosta. Hevosta ei palautettu, mikä tuotti Junnulle suuren murheen, josta hän ei toipunut koskaan.

### **Ala-Rimpin Pyry ja Ujo**

Ala-Rimpistä vietiin sotaan Pyry, ruuna, ja Ujo, joka oli nelivuotias tamma. Ujo oli kovin säikky sodan jälkeen. Sillä ei pystynyt tekemään sodan jälkeen maataloustöitä, mutta kirkonkylällä sen kanssa pystyi käymään. Se myytiinkin sitten Riihilahdelle kyytihevoseksi. Pyry oli käypä hevonen joka lähtöön, sopeutui sotarintamallekin. Se pysyi rauhallisena sodan jälkeen. Tuotaessa hevosia taluttamalla Konginkankaalle Suolahden asemalta, Pyry oli Pekkolan kohdalla yrittänyt kääntyä väkisin sinne. Kirkonkylällä ihmeteltiin, miksi se pakkasi kääntymään Pekkolaan. Pekkolassa syntyneenä se tunnisti syntymäkotinsa sen ohi mentäessä. Kun Rimpin väki etsi hevostaan, ihmettelivät he, ettei heidän hevosta olekaan täällä. He eivät tunteneet Pyryä, koska se oli niin huonokuntainen ja laiha, mutta sepä nosti heti pään pystyyn tuntiessaan tutun äänen. Pyry voimistui kuitenkin pikkuhiljaa kotitanhuvilla.

### **Mannerheimin hevosen hoitaja**

Otto Rautiainen Laajarannan Kangasaholta oli sota-aikana Carl Gustaf Mannerheimin hevosen hoitajana. Mannerheim oli tarkka millaisen hevosen hän halusi. Hän osti vuonna 1939 Ruotsista 5-vuotiaan Käthy-nimisen ratsun, joka oli kookas, väriltään rautias, tasaisesti asteleva, ohjaksille herkkä sekä liikennettä ja sotaväkeä pelkäämätön. Talvi- ja jatkosodan aikana ylipäällikkö Mannerheimin johtaman Päämajana oli Mikkelissä. Käthy oli tavallinen näky sota-ajan Mikkelissä kun Mannerheim ratsasti sillä kaupungilla.

Mannerheim oli toivonut Käthyn, jota kutsuttiin myös nimellä Kate, osallistuvan hänen hautajaisiinsa. Tiine Käthy kulkikin 4.2.1951 hautajaisaatuessa osan matkaa ja seiso i Suurtorilla eskadronan edessä puettuna Ruotsin hovista lainattuun mustaan suruloimeen. Käthy vietti viimeiset vuotensa Ypäjällä Puolustusvoimien tallissa. Se kuoli traagisesti, koska se määrättiin yhtäkkiä lopetettavaksi ampumalla vuonna 1953. Käthylle on pystytetty sinne oma muistomerkki.

Otto Rautiainen menehtyi 1976, hänen veljenpoika Raimo Rautiainen vahvisti tiedon. Valitettavasti kukaan ei tiedä enempää Oton toimista hevosen hoitajana.

### **Hannulan linjurirattaat Uno Baltzarille**

Juho Laulainen kertoi Kalaniemen Hannulasta viedyn puolustusvoimille kaksi hevosta. Myös kärret ja linjurirattaat joissa oli nahkapeitteet, vietiin. Linjurirattaat olivat kuitenkin kaksi vuotta taivasalla

kirkonkylän kirkkokankaalla. Poiskaan niitä ei voinut hakea koska ne oli sotavoimien hallussa. Ajan mittaan ne haalistuivat siellä. Kun Arne Laulainen sai ne takaisin, hän myi ne Uuno Baltzarille. Uuno oli myös sotarintamalla, jossa hänen kerrotaan hoitaneen hyvin hevosia ja hakeneen hevosella pelottomasti haavoittuneita taistelutantereelta. Hannulan hevoset saatiin sodan jälkeen takaisin, mutta ne olivat kovin säikkyjä. Arne Laulainen oli teetättämässä Unon perheelle mökkiä Räihään. Juhan mukaan Unolla oli oma "naftitarkka" onkipaikka Keiteleellä.

### **Markkulassa sotavankeja**

Veikko Liimatainen kertoi, että Markkulassa Liimattalassa oli 24 sotavankia, jotka tekivät metsäyhtiöiden metsätöitä hevosten kanssa vartijan vahtiessa heitä. Yksi vanki kuoli jäätyään kaatuvan puun alle. Matti Turpeinen oli vartijana asuen talon toisessa päässä. Vangeista aina joku vuorollaan teki ruokaa metsäyhtiön tuomista aineksista kun muut olivat päivän metsätyössä. Raitaniemessä leivottiin vangeille ruisleivät. Vanhassa tuvassa oli iso leipäsaavi, johon laitettiin kolme ämpärillistä vettä, kourallinen suolaa ja ruisjauhoja juureksi. Seuraavana päivänä Matti-vaari sekoitti alustetun juuren ensin hierimellä, lopussa Raitaniemen työt alustivat sen käsin vuoron perään, säkillinen jauhoja siihen meni. Kesällä vangit tekivät töitä Raitaniemenkin heinäpelloilla. Herneelän Ilmari antoi heille Markkulaan saunan, mutta he lämmittivät sen liian kuumaksi, joten se paloi. Vangit tekivät iltaisin paljon puhdetöitä, joita kyläläiset vaihtoivat ruokaan. He rakensivat mandoliineja, joilla soittivat ja tanssivat. Vangit olivat ystävällisiä, eivätkä karanneet, sillä olot olivat hyvät.

### **Tukkihevosten maakunta**

Keski-Suomi oli varsinainen tukkihevosten maakunta 1800-luvun lopulla alkaneen sadan vuoden ajan, kun hevoset kiskoivat metsistä raskaita puukuormia. Hevonen kannatti ostaakin, sillä tukinajossa tienasi hyvin. Monet miehet hevosineen asuivat viikot metsäkämpillä tai vuokralla lähimökeissä työskennellessään perinteisillä savottatyömailla. Puutavara-ajot olivat tärkeitä tulonlähteitä maatalousvaltaisissa pitäjissä. Vuonna 1950 hevosia oli Suomessa noin 410 000. 1960-luvulla puutavaran metsäkuljetuksista oli hevosten osuus vielä 90 prosenttia. Maataloustöissä hevonen oli käytössä hyvin monessa paikassa vielä 1960-luvulla, mutta ennenpitkää koneet syrjäyttivät hevoset maa- ja metsätaloustöissä. Puolustusvoimat lopetti hevosten ja hevosmiesten koulutuksen 1970-luvun alussa.

Suomen hevoskulttuurin pelasti raviurheilu. Vuonna 1987 suomenhevosia oli enää 14 000. Hevosten määrä nousi 1990-luvulle mennessä ja vuonna 2012 suomenhevosia oli jo noin 20 000, kaikki hevoset mukaanlukien noin 74 000.

Konginkankaalla vuonna 1979 perustettu Ala-Keiteleen Hevosystäväinseura omistaa raviradan Liimattalassa. Kerran vuodessa järjestetään paikallisravit sekä muuta toimintaa. Konginkankaan koululla on pidetty ”Tutustu hevosiin” -koululaispäivä yhdessä Ala-Keiteleen Hevosystäväinseuran kanssa. Päivän tarkoituksena oli tutustuttaa koululaisia hevosharrastukseen ja sekä jakaa hevosperinteitä.

Kirjoittaja kävi ”kokemassa” ropsien ajoa hevosella viikon ajan Pylkönmäellä 1970-luvulla. Siitä työstä oli ”hohto” kaukana kun aamulla kolmenkymmenen asteen pakkasessa istuimme ronkeliin ja ajoimme metsään. Ei ollut vielä nykyajan lämpöisiä teknisiä vaatteita, lämpöisistä kengistä puhumattakaan, sillä vain pitkävartiset kumisaappaat olivat mahdolliset paksussa hangessa. Päivän ropseja viskelyään, ropsikuorman päällä istuttuaan ja nuotion lämmössä eväitä syötyään oli valmis yöpuulle hampaat kylmästä kalisten. Ja aamulla taas hampaat kalisten metsään ahertamaan. Mutta kokemus piti hankkia.

Helena Simonaho

Haastattelut:

Kerttu Ronkainen  
Veikko Liimatainen  
Aino Liimatainen  
Markku Hannula  
Senja Rutanen  
Juha Laulainen  
Raimo Rautiainen  
Inkeri Hytönen

Taustatiedot: Maaseudun tulevaisuus  
internet

Valokuva Irma Hannula